

ПОГЛЯДИ СУХОМЛИНСЬКОГО НА ПРОБЛЕМУ ВЗАЄМОДІЇ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ, ШКОЛИ ТА РОДИНИ

Наталія ТАРАПАКА, Аліна МАРТИН (Кіровоград)

В статті розкриваються погляди В.О.Сухомлинського на актуальні проблеми взаємодії дошкільного навчального закладу, школи та родини.

Ключові слова: сім'я, діти дошкільного віку, початкова школа, наступність.

В статье раскрываются взгляды В.А. Сухомлинского на актуальные проблемы взаимодействия детского сада, школы и семьи.

Ключевые слова: семья, дети дошкольного возраста, начальная школа, преемственность.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми вивчення умов взаємодії дошкільного навчального закладу, школи та родини зумовлена орієнтацією сучасної педагогічної теорії і практики на гуманізацію виховного процесу в сім'ї, де дитина має почуватися найбільш захищеною, необхідністю виконання програми "Діти України" Конвенції ООН про права дитини, Законом України «Про дошкільну освіту».

Розв'язання цієї проблеми зобов'язує до глибокого осмислення стану сучасного сімейного виховання, аналізу причинно-наслідкових зв'язків та ґрунтового викладу здобутих результатів наукового пошуку, оскільки вона торкається кожного і в цілому має суспільну значущість на рівні окремої особистості.

Практично майже перед кожною сім'єю, особливо молодого, незалежно від соціального статусу, приналежності до етносу та педагогічної освіченості батьків, постають питання "Що робити?" і "Як робити?", щоб виростити й виховати дитину здоровою, розумною, чуйною до інших, врешті-решт щасливою. Ці питання

вічні, як вічне і саме виховання. Адже протягом усієї історії людства, становлення сімейного виховання так і не було знайдено єдиного, універсального рецепта успішного виховання дитини в сім'ї. І це не дивно, адже немає однакових дітей, немає однакових батьків, як немає і однакових сімей.

Аналіз останніх досліджень поглядів Сухомлинського на проблему взаємодії дошкільного навчального закладу, школи та родини свідчать про те, що у визначенні соціально-педагогічних умов, накреслення шляхів поліпшення сімейного виховання дітей значний внесок зробили філософи і соціологи: В.Г.Афанасьєв, І.В.Бестужева-Лада, Ю.С.Василєва, І.С.Кон, В.Меньшутін, В.Я.Титаренко, О.Г.Харчев, Л.В.Чуйко; психологи: Б.А.Ананьєв, І.Д.Бех, А.А.Бодальов, О.Л.Кононко, О.В.Петровський, І.А.Трухін, педагоги: Ю.Азаров, І.В.Гребенніков, О.М.Докуніна, О.С.Короткова, Т.В.Кравченко, А.С.Макаренко, В.Г.Постовий, О.Я.Савченко, О.В.Сухомлинська, М.Г.Стельмахович, С.Русова, О.Л.Хромова та ін. Практично усі вони погоджуються з тим, що для кожної сім'ї

характерна неповторність умов середовища та морально-емоційних стосунків.

А.С.Макаренко [4] головною умовою успішного сімейного виховання вважав любов до дитини та батьківський авторитет. С.Ф.Русова – ласку матері та духовну культуру сім'ї, що ґрунтується на гармонійному поєднанні народного, національного, фольклорного його аспектів із загальнокультурним. Л.Ф.Лесгафт вважав, що головними умовами нормального розвитку дитини є:

- чистота;
- послідовність слова і діла у спілкуванні з дитиною;
- відсутність сваволі у діях батьків-вихователів або обумовленість цих дій;
- визнання особистості дитини із ставленням до неї як до людини;
- повне визнання за дитиною прав особистої недоторканості.

І.В. Гребенніков [1] до умов, що створюють виховний вплив сім'ї, насамперед відносив: структуру сім'ї, освіту батьків та їх педагогічну підготовленість, уміння змістовно проводити дозвілля, вміння аналізувати свою виховну діяльність.

Виклад основного матеріалу. Саме ці проблеми, які актуальні і в наш час розкривав В.О.Сухомлинський у своїх наукових працях та практичній діяльності у Павлівській школі. Василь Сухомлинський наголошував, що кожна особистість унікальна, неповторна й самоцінна. Для кожної сім'ї характерний свій тип стосунків, стиль спілкування, а, отже, і свій мікроклімат. Він може бути сприятливим для самореалізації особистості, проте може бути й пригнічувальним, напруженим, однозначно несприятливим, тобто таким, за якого і сім'я, і суспільство отримують виховний ефект, протилежний очікуваному. Тому, до кожної сім'ї – батьків і дітей – необхідно шукати свої підходи, орієнтуватись на їхні особливості. А саме сімейне виховання слід сприймати і вивчати як комплексну проблему, що стосується особистості, її життя і тих умов, за яких вона розвивається – соціальних, економічних, педагогічних, психологічних, культурологічних тощо.

Кожна особистість унікальна, неповторна і самоцінна. Для кожної сім'ї характерний свій тип стосунків, стиль спілкування, а, отже, і свій мікроклімат. Він може бути сприятливим для самореалізації особистості, проте може бути і пригнічуючим, напруженим, однозначно несприятливим, тобто таким, за якого і сім'я, і суспільство отримують виховний ефект, протилежний очікуваному. Тому, до кожної сім'ї, - батьків і дітей – необхідно шукати свої підходи, орієнтуючись на їх особливості. А саме сімейне виховання слід сприймати і вивчати як

комплексну проблему, що стосується особистості, її життя і тих умов, за яких вона розвивається – соціальних, економічних, педагогічних, психологічних, культурологічних тощо.

На виховання дитини дошкільного віку, її соціалізацію впливає практично все, що її оточує, незалежно від того, цей вплив відбувається безпосередньо, чи опосередковано. Найбільшою мірою у своїх почуттях, поведінці та рисах характеру дитина зобов'язана своєму найближчому оточенню – сім'ї, її благополуччю та найближчим для неї людям – батьку і матері, рівню сформованості їхньої загальної та педагогічної культури, ступеню готовності до виховання дитини, їхнім особистісним якостям та ціннісним орієнтаціям тощо. Все це по суті, є надзвичайно важливими умовами сімейного виховання [2, 3].

Сім'я виступає середовищем, що впливає на дитину, й водночас суб'єктом виховного процесу. Її педагогічний потенціал також зумовлений різними чинниками, а саме: готовністю батьків до виховання дитини, рівнем загальної та педагогічної культури, можливостями їх реалізації (матеріальними та побутовими умовами, структурою сім'ї, наявністю вільного часу тощо), ступенем взаємоузгодженості дій батьків у питаннях виховання, їх індивідуальними особливостями – темпераментом, моральними якостями, комунікативними здібностями, станом здоров'я та віком, врешті-решт – життєвим досвідом, власним досвідом виховання дітей та ціннісними орієнтаціями.

Об'єктом нашого дослідження є спадщина В.О.Сухомлинського про роль батьків у формуванні розвиненої особистості. Мета дослідження полягає у тому, щоб показати погляди В.О.Сухомлинського на роль батьків у формуванні особистості.

Сім'я – це перша суспільна шаблони в житті людини. Для того, щоб сім'я успішно виконала свої виховні завдання, необхідно, щоб батьки знали основні педагогічні вимоги і необхідні умови сімейного виховання. Донесення до батьків цих знань – одне з головних завдань педагогів. Залучення батьків до співпраці з педагогами щодо розвитку дитини та підготовка до школи – одне з провідних завдань Базового Компоненту дошкільної освіти в Україні. Відповідно до сучасних державних пріоритетів потребує розробки та практичного вирішення проблема педагогізації батьків. «Батьківська педагогіка, – на погляд В.О.Сухомлинського, - це педагогічна освіта батьків і матерів, освіта тих, кому завтра бути батьками й матерями»[5, 22].

Василь Олександрович постійно цікавився проблемами сімейного виховання дітей у різних сім'ях, вивчав позитивний досвід, підмічав

найістотніші й найбільш типові вади та недоліки сімейного виховання, шукав причини цих недоліків. Він проводив значну виховну й освітню роботу з батьками, дорослими, навчав їх мистецтва сімейного й громадянського виховання, гостро критикував обивательство, неучтво, примітивізм. У Павлівській школі було створено чітку систему педагогічної освіти й пропаганди педагогічних знань серед населення, батьків і навіть старшокласників. Без турбот про педагогічну культуру батьків, за висновками В.О.Сухомлинського, неможливо розв'язати жодної проблеми, що стосується навчання і виховання.

Вчений обґрунтував провідні принципи згідно з якими має здійснюватися педагогічна пропаганда серед батьків:

- виховання дітей – почесний суспільний обов'язок батьків, батько й мати повинні бути не менш мудрими творцями людини, ніж педагоги;
- за змістом педагогічна пропаганда має охоплювати всі складові виховання;
- у розв'язанні складних проблем сімейного виховання необхідно забезпечувати індивідуальний підхід і додержання педагогічного такту;
- потрібні систематичність педагогічної пропаганди і всебічне охоплення батьків.

У дошкільному закладі, у батьків та вихователів єдині завдання: зробити все, щоб діти росли щасливими, здоровими, активними, життєлюбивими, комунікативними, щоб вони стали гармонійно розвиненими особистостями. «Кожен учитель, кожен батько мріє про те, щоб його діти вирости допитливими людьми, щоб у кожному серці запалав вогник жадоби пізнання. Але як запалити цей вогник? Треба розкрити перед дітьми книгу життя, живі, яскраві сторінки навколишнього світу. Нехай дитина сама перегортає сторінки цієї книги, нехай відчуває себе шукачем і землепрохідцем. Від нас, дорослих, залежить те, щоб дитина відчула романтику, красу пізнання» [5, 22].

За В.О.Сухомлинським і в наш час найгострішим, найжагучішим питанням, яке ставлять батьки, є питання *як? Як виховати? Як знайти гармонію батьківської любові, ласки і вимогливості? Як дати дітям щастя?*

Питання виникають, а от часу, можливостей для «навчання» у батьків часто не вистачає. Ведуча роль в організації спілкування з батьками вихованців належить вихователям. Щоб вибудувати його, вихователю необхідно мати комунікативні навички, вміти орієнтуватися у проблемах виховання та потребах сім'ї, мати інформацію про останні досягнення у науці. Він повинен дати батькам відчуття своєї компетентності і зацікавленості в успішному розвитку дитини, показати батькам, що він

бачить в них своїх партнерів та однодумців. В.О.Сухомлинський зазначав, що «виховує, звичайно, сім'я в цілому – її загальний дух, культура людських стосунків. Але хто творить цей дух, цю культуру? Звичайно ж, батьки. Без батьківської мудрості нема виховуючої сили сім'ї. Батьківська мудрість стає духовним надбанням дітей; сімейні стосунки, побудовані на громадянському обов'язку, відповідальності, мудрій любові й вимогливій мудрості батька й матері, самі стають величезною виховуючою силою. Але ця сила йде від батьків, у них – її коріння й джерело» [5, 21] Але яка ж буде злагода і порозуміння дітей, вихователів і батьків, якщо випаде будь – яка ланка. Ні для кого не секрет: взаємодія вихователя і батьків, дитячого саду і сім'ї необхідна.

Щоб батьки стали виявляти більшу цікавість до виховання своїх дітей в ДНЗ, потрібно, щоб вони бачили результати творчості дітей, чули про свою дитину позитивне, мали нагоду залучитися до справ дитячого садку, зустрічали гарне відношення вихователів. Атмосфера творчості, добра, згуртованості в ДНЗ позитивно впливає на батьків.

Педагогічний колектив керованої ним школи надавав великого значення моральній, інтелектуальній, естетичній обстановці, в якій перебуває дитина віком від двох до семи років, оскільки перші роки життя в розвитку дитини вирішальну роль відіграють люди, що оточують її, з усім багатством і багатогранністю людських відносин. З цією метою спільними зусиллями батьків та вчителів в школі для майбутніх першокласників були організовані декілька куточків, де саме оточення пробуджувало б їхні думки. В одному із куточків зібрані десятки квітів: у дітей є можливість спостерігати за їх розвитком з весни до осені; інший куточок – кімната з картинами про життя та поведінку звірів; третій куточок – різноманітні дійові моделі машин та механізмів. Отже, В.О.Сухомлинський довів, що дошкільна підготовка допомагає виявити, побачити та вивчити кожну дитину, її характер, здібності, нахили. В роботі з батьками майбутніх першокласників він ставив мету – надати необхідну педагогічну спрямованість виховному впливу батьків на дітей передшкільного віку, сформувати в умовах сімейного виховання такий емоційний настрій майбутнього першокласника, щоб він спокійно сприймав вплив вчителя та шкільного колективу. Про це свідчать засідання "батьківської школи".

Аналіз планів роботи Павлівської середньої школи в розділі "Робота з батьками" дошкільного відділення та батьків дітей початкової школи показав, що її слухачі отримували систему наукових знань про

морально-естетичне виховання, фізичний, розумовий та естетичний розвиток дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Ряд лекцій батьківської школи присвячені саме темі емоційно-естетичного виховання дітей. Зокрема, це просліджується в планах роботи школи за 1967-1968 н.р., 1970-1971 н.р.

Ось тематика доповідей і лекцій рекомендованих для занять батьківської школи 1967-1968 н.р.; 1970-1971 н.р.

ДОШКІЛЬНА ГРУПА

1. Пізнання дійсності і розвиток емоцій дошкільника.
2. Краса у вихованні дитини від 4 до 7 років.
3. Праця і творчість дитини від 4 до 7 років.
4. Гра в розумовому, емоційному і естетичному розвитку дитини дошкільного віку.
5. Казка у вихованні дитини.

Василь Олександрович аналізуючи роботу батьківської школи зауважував, що "Програма постійного підвищення педагогічної культури батьків і матерів-це, по суті, наша спільна з ними робота - тонка й важка, кінцевою метою якої є ідеал всебічно розвиненої гармонійної людини. Найважче полягає в тому, щоб батько й мати разом з нами бачили, розуміли духовний світ своєї дитини, вміли розібратися в причинах і наслідках, осмислити виховання як цілеспрямовану працю" [3, с.88].

На думку В.О.Сухомлинського, робота "батьківської школи" повинна відповідати таким умовам:

- чітка організація всієї системи освіти, що об'єднує в собі масові, групові та індивідуальні форми роботи педагогічної пропаганди;
- диференціація змісту освіти батьків з урахуванням вікових особливостей дітей і рівня педагогічної культури батьків;
- практична спрямованість усіх ланок;
- зацікавленість учителів у здійсненні цієї роботи;
- позитивне ставлення батьків до педагогічної освіти, активне сприйняття педагогічних знань.

У книзі "Серце віддаю дітям" В.О. Сухомлинський наголошує: "Найголовнішою рисою педагогічної культури має бути відчуття духовного світу кожної дитини, здатність приділити їм стільки уваги й духовних сил, скільки потрібно для того, щоб дитина відчувала, що про неї не забувають, її горе, її образи й страждання поділяють" [6, с.167]. Він радив вчителям, вихователям бути чутливим до стану дитини, до емоційно-естетичної оцінки кожного слова. Адже все це закладається в ранньому дитинстві, і потім дуже важко його наздогнати. Потрібно вихователям і педагогам

пам'ятати, що давати дітям знання слід так, щоб не порушувати гармонію їх інтелектуального і емоційного світу.

Педагогічну діяльність В.О. Сухомлинський відносив до числа найскладніших мистецтв, тому вихователя колективу маленьких дітей він називав диригентом, за помахом палички якого кожний учасник оркестру творить чуже щастя і завдяки цьому переживає перше громадянське щастя колективізму. На його думку, той хто живе турботами про інших людей, стає сприйнятливим, чуйним до слова, яке несе в собі заклик до ідеалу моральності, до утворення краси в самому собі". [6, с.153]. У виховному мистецтві крім освіченості і моральної досконалості вчителя, він надавав великого значення емоційному ставленню педагога до дитини як об'єкта виховання і до виховної діяльності взагалі. Ці думки В.О. Сухомлинського перегукуються з думками К.Д. Ушинського, який наголошував на дуже важливій властивості емоцій, а саме: в процесі спілкування вони можуть легко передаватися від однієї людини до іншої. Добрі почуття однієї людини викликають такі ж самі почуття в іншій, а "погане поводження з тобою збуджує в тобі ненависть - те ж збудить і в інших твоя погана дія з ними". Дитина ж особливо легко піддається емоційному впливові вихователя, тому у взаєминах з нею, "хоч би яка вона була зіпсована, ми повинні показати любов і довір'я."

Могутнім засобом виховання у дошкільників та молодших школярів, на думку В.О.Сухомлинського, є емоційні моменти в роботі, поведінці педагога, врахуванням ним емоціональних станів і особливостей дітей. Вони є необхідним складовим моментом умілого підходу педагога до своїх вихованців, педагогічного такту, оцінки його роботи і вчинків, їх схвалення, заохочення. Емоціонально забарвлена оцінка сприяє усвідомленню учнем своїх недоліків і виникненню прагнення їх виправити.

Аналіз архівних матеріалів свідчить про те, що В.О. Сухомлинського завжди хвилювала проблема підготовки дошкільників до шкільного життя, різнобічного їх розвитку; його хвилювала фізична, психологічна та емоційна готовність, про що свідчать протоколи психологічних семінарів, які зберігаються у педагогічному музеї смт. Павлиш. Ось витяг з психологічного семінару Павлиської середньої школи, що відбувся 3 грудня 1969 року.

Ухвалили:

Заслухавши та обговоривши доповідь директора школи Сухомлинського В.О. про психологічні передумови успішної підготовки дітей до школи в дошкільні роки, психологічний семінар вважає необхідним здійснення наступних рекомендацій:

1. Треба зрозуміти, що від того, в яких умовах, оточенні знаходиться дитина в дошкільному віці, залежить її виховання, її розвиток, майбутнє.

2. Необхідно, щоб діти в дошкільному віці були несамотніми, щоб були в дитсадках, в оточенні дітей неоднакового віку, старших. Коди ж дитина самотня, або знаходиться серед дітей одного віку, вона росте обмежена.

3. Для того, щоб подолати труднощі в загальному розвитку дітей, моральній трудовій готовності їх, потрібно, щоб діти були більш самостійними в своїй праці, щоб вони розуміли, що він громадянин, і в нього повинні бути обов'язки, що для нього розпочався труд на все життя.

4. Слід батькам більше розповідати дітям, читати, щоб дитина не була безпомічною. Для того, щоб підготувати дітей до школи, потрібний тісний зв'язок педагогів та батьків майбутніх школярів.

Разом з вчителями початкових класів Василь Олександрович розпочинав цю роботу задовго до того, як діти переступлять поріг школи, адже малюки краще сприймають ті речі, об'єкти, які їм близькі і відомі. До вступу в школу дітей слід навчити образно мислити, розвивати їх уяву, емоційність, адже "запорука виховання розвинутого розуму і пам'яті в тому, щоб думка дитини проявлялась в її активному відношенні до оточуючого світу". [3, с.15] Василь Олександрович вказував на те, що дитина ще до 1 класу в сім років, але бажано, щоб вона вже з п'ятирічного віку перебувала у сфері виховного впливу школи.

Аналіз науково-практичного досвіду В.О. Сухомлинського, а також досвіду вчителів,

працівників дошкільних закладів, які використовують ідеї видатного педагога в навчально-виховному процесі з дітьми дошкільного віку у практиці своєї роботи, дає підставу стверджувати, що при їх умілому використанні зростає ефективність виховного процесу, забезпечується готовність дітей до майбутнього життя.

Отже, аналіз основних ідей, на яких була побудована педагогічна система В.О.Сухомлинського, переконує в тому, що ми маємо справу з видатним явищем в історії освіти і школи. Його теоретичну спадщину не можна розглядати поза часом.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гребенников И.В. Опыт исследования воспитательного потенциала семьи /И. Гребенников // Социология исследований, 1982. – №2.
2. Державна національна програма «Освіта» /Україна ХХІ століття// – К: Райдуга 1994. – 62 с.
3. Книга протоколів психологічних семінарів 1968-1969 навчальний рік Павліської середньої школи Онуфріївського району. – Педагогічно-меморіальний музей ЛВ 16814. – С. 5-6.
4. Макаренко А.С. Книга для родителей / А. Макаренко. – М.: 1998.
5. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В. Сухомлинський. – К.: Рад.школа, 1978. – 263 с.
6. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. Сухомлинський // Вибр. твори: в 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 2-202.
7. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В. Сухомлинський // Вибр. твори: в 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 3. – С. 7-278.
8. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину /В. Сухомлинський // Вибр. твори: в 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 146-415.